

SECİ SANATININ KULLANIM ALANLARI VE İSLÂMÎ DÖNEMDE SECİ SANATINA YAKLAŐIMLAR

THE USE OF SAJ' ART AND APPROACHES TO SAJ' ART IN THE ISLAMIC PERIOD

Geliş Tarihi: 02.01.2023 Kabul Tarihi: 13.03.2023

@ YAŐAR FATİH AKBAŐ

DR. ÖĞR. ÜYESİ

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

orcid.org/0000-0001-8570-3917

yfatihakbas@hotmail.com

ÖZ

Lafzî Şekil ve anlam açısından güzelleştiren birçok edebî tür bulunmaktadır. Bu tür kullanımlardan birisi de secidir. Şiirdeki kafiyenin nesirdeki karşılığı olan seci, etkileyici bir ritim ortaya çıkarmak için cümlede fasıla diye isimlendirilen son kelimelerin tekrar eden seslerle bitmesidir. Bu ifade bölükleri aynı vezin ve aynı kafiyeye sahip olabilecekleri gibi sadece kafiye açısından bir birlik içerisinde olacak Şekilde de kullanılabilmektedir. Kulağa hoş gelen secili ifadeler ses, ahenk, uyum ve ritim açısından bir güzellik barındırmaktadır. Bu yüzden birçok edebi türde vazgeçilmez bir ifade tarzı olmuştur. Cahiliye döneminde khinlerin sıklıkla kullandığı seci, hitabeler ve mesellerde de kendini bariz bir Şekilde göstermektedir. Birçok kullanım alanı olmasına rağmen neredeyse khinlerle özdeşleşmiş olan seci Hz. Peygamber tarafından yasaklanmış bu da bir tartışma alanı oluşturmuştur. Seci sanatının bütün yönleriyle incelendiği bu çalışmada khinlerin kullandığı secili anlatımlar, Hz. Peygamber'in secili konuşmaları çirkin görme sebepleri, Kur'n-ı Kerim'de seci bulunup bulunmadığı yönündeki tartışmalar ve İslm limlerinin secili anlatımlar karşısındaki tutumları ele alınarak konunun kapsamlı bir Şekilde sunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgati, Seci, Ses Uyumu, Ritim, Kafiye.

ABSTRACT

There are many literary genres that beautify the expression in terms of form and meaning. One of such uses is saj'. Saj', the prose equivalent of the rhyme in poetry, is the ending of the last words in the sentence, called the fşıla, with repetitive sounds in order to reveal an impressive rhythm. These phrases can be used in the same wazn and rhyme, or they can be used in unity only in terms of rhyme. Saj' expressions that are pleasing to the ear contain beauty in terms of sound, harmony, and rhythm. Therefore, it has become an indispensable style of expression in many literary genres. In the period of jāhiliyyah, the saj' frequently used by the soothsayers also clearly shows itself in sermons and parables. Although it has many uses, saj', which is almost identified with soothsayers, was banned by the Prophet, and this created a discussion area. In this study, in which all aspects of the art of saj' are examined, it is aimed to present the subject in a comprehensive way by considering the saj' expressions used by the soothsayers, the reasons why the Prophet considered saj' expressions unpleasant, the debates on whether there is any saj' expressions in the Qur'an or not, and the attitudes of Islamic scholars towards the saj'.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Saj', Sound Harmony, Rhythm, Rhyme.

SUMMARY

There are a number of literary genres making wording more beautiful in terms of its form and meaning. One of these uses is *saj'* (internal rhyme). Being the prose equivalent of rhyme in poetry, *saj'* means the last words in a sentence, called as *fāşila*, end with repeating sounds so as to produce an impressive rhythm. These expression sections might either have the same *wazn* and the same rhyme or just can be used in a way that they have a unity in terms of rhyme. Being related to prose more than poetry, *saj'* is classified into different types as *muṭarraf*, *muraşşa'* and *mutawāzī*. When the rhymes of the first *fāşila* have the same *wazn*, it is called *saj' muṭarraf*, when the subsections have multiple reciprocal words similar to each other in terms of *wazn* and rhyme, it is called *saj' muraşşa'*, and when only the last words of two *fāşila* are the same in terms of meter and rhyme, it is called *saj' mutawāzī*. In visual aesthetics of the *saj'*, whether the *fāşila* are long or short plays a role. As well as visuality, the denoted meaning is of great importance in *saj'*. The expression with *saj'* must be formed naturally by itself and it should be formed without forcing to do so. *Saj'* must have a unique resonance and sound rhythm. Another specification required in the expressions with *saj'* is that the meaning should not belong to the wording, but on the contrary the wording must belong to the meaning. Each statement with *saj'* must denounce a distinctive meaning. When this is not the case, it will fall into repetition, which harms the value of *saj'*. Having been used by soothsayers during the *jāhiliyyah*, *saj'* is explicitly seen in *khutbahs* and parables. Described as commonly used wise words reclaimed in the society for their wording and meanings, through which people attempt to express things that are hard to express in happy and troublesome times, parables include statements with *saj'* intensively. Another field of use for statements with *saj'* is *khutbahs*, which are used to provide beneficial information, to infuse an idea to a society, and to encourage or provoke and move a community against any incidents or cases. These speeches mostly consist of wise statements and strong sentences where *saj'* is the dominant element, as well. The *saj'* used by soothsayers is of the earliest forms of literary arts. As a matter of fact, *saj'* was used by pagan soothsayers in predictions, curses, incantations and various other magical statements. These were forced

and contrived utterances that contained obscure words, uttered only for the sake of rhyme. This kind of speech of the soothsayers is incompatible with the Islamic mindset, unacceptable and condemned. Despite having a lot of field of use, as it had almost become identical with the soothsayers, *saj'* was prohibited by the Prophet, which caused arguments for and against. Certain scholars did not favour the statements with *saj'* and they claimed that there is no *saj'* in the Qur'an. According to this view, the forms including euphony in the Qur'an are not *saj'* but *fāşila*. Some other scholars consider that *saj'* and *fāşila* are different things, and there are both *saj'* and *fāşila* in the Qur'an. Those claiming that there is no *saj'* in the Qur'an basically move from three main reasons. First of all, the word *saj'* actually is the sound produced by pigeons and similar animals, and therefore it is inappropriate to use such a naming considering that the Qur'an is Allah's kalam. Secondly, as such expression styles were used by the soothsayers before the Qur'an was revealed, the term *saj'* had become associated with them and it connoted them. The third reason is that there is a prohibition by the Prophet for expressions containing *saj'*. However, when this is regarded within the context, the prohibition of the Prophet is not directly towards the *saj'*. Because it is *saj'* by the soothsayers coming to the mind when this word is first heard, though it may seem like appropriate to not call the *fāşila* in the Qur'an as *saj'*, this would just be a change in the naming. Actually, what is meant by *fāşila* is *saj'* itself. The Holy Qur'an was revealed with an elevated form of prose. There is an impressive melody in it. The expressions containing *saj'* in the Qur'an are not like the *saj'* people use, but on the contrary they contain a kind of coherence and aesthetics. Since there is a tendency towards words containing rhythm and harmony in the nature of human beings, it is ultimately normal to use expressions with *saj'* which denote the meaning openly and give peace to people when listened in Qur'an, because Qur'an is addressed to the whole of the humanity.

GİRİŞ

Seci iki fasılının son harflerinin bir birlerinin aynısı olması,¹ fıkra olarak isimlendirilen kelime sonlarının aynı seslerle bitirilmesidir. Arap şiirinin ilkel şekli de kısımları (fıkralar) kafiyeli hecelerle son bulan, şekil bütünlüğünü ortak kafiyenin sağladığı, sözleri vezinsiz ve çeşitli uzunlukta olan ve seci olarak isimlendirilen kafiyeli düz yazıydı.² Bu yüzden seci, edebî türler ortaya koyulmadan önce cahiliye döneminden beri bilinen ve uygulama alanı geniş olan bir sanattır. Başta kâhinlerin secili konuşmaları olmak üzere meseller ve hitabet alanında seci içeren ifadeler sıklıkla kullanılmıştır.

Sağlam bir tabiat üzere akıcı ve güçlü şekilde oluşturulan secili ifadelerin yanı sıra kâhinlerin söyleyiş tarzında olduğu gibi, akıcı olmayan ve muğlak ifadelerin kullanıldığı secili anlatımlar da vardı. Bunlar kapalı lafızlar içeren, sadece kafiye için söylenmiş zorlama ve yapmacık bir şekilde ifade edilmiş sözlerdi. Kâhinler gelecektekilerden haber verdiklerini iddia edip insanları etkilemek gayesi ile bu tür konuşmalara başvurmaktaydılar. Her kâhin kendisine tabi olan cinlerin bulunduğunu, bunların gaybın perdesini aralamak hususunda yardımcıları olduğunu iddia etmekteydi. Cahiliye Araplarının ise bu tür insanlara karşı büyük bir meyli vardı.³

Hız. Peygamber bu tür ifade biçimlerini kâhinlerin sıfatı olması sebebiyle yasaklamıştır.⁴ Riva-

¹ Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed eş-Şâfî el-Kazvîni, *el-İdâh fi 'ulumi'l-belâga* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 402.

² Ingace Goldzîher, *Klasik Arap Literatürü*, çev. Rahmi Er - Azmi Yüksel (Ankara: Vadi Yayınları, 2012), 20.

³ Gazi Tuleymât - Arafat el-Aşkar, *el-Edebü'l-'Arabî kadâyâhu ağrâduhu, a'lâmuhu, funûnuhu* (Şam: Dâru'l-İrşâd, 1992), 557.

⁴ Haşim Salih Mennâ, *en-Nessr fi'l-'asri'l-câhili* (Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1993), 42-43.

yete göre Hz. Peygamber, bir kadının doğmamış bebeğinin ölümüne sebep olan kişi hakkında diyete hükmedince hakkında hüküm verilen kişinin velisi hükme itiraz etmiş, bunu da seci içeren lafızlarla dile getirmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber *أسجعا كسجع الكهان* “*Kâhinlerin yaptığı gibi secili mi konuşuyorsun?*”⁵ diyerek itiraz eden kişiyi bu şekilde konuşmaktan men etmiştir. Bu rivayeti esas alan bazı âlimler Kur’ân-ı Kerîm’de seci olamayacağını iddia etmiş, Kur’ân’da aynı seslerle biten ifadeleri fasıla olarak isimlendirmişlerdir. Bir kısım âlim ise Hz. Peygamber’in yasağının bizzat seciye yönelik olmayıp kâhinlerin konuşmalarındaki gibi secili konuşmayla ilgili olduğunu, bu yasağın umûm ifade etmediğini dile getirmişlerdir.⁶

Seci teriminin kullanılmasının uygun olmayacağını iddia edenler daha çok Kur’ân-ı Kerîm’in kutsal bir kelâm oluşu, secinin kumru ve benzeri kuşların ötme sesi esas alınarak kullanılan bir isimlendirme olduğu,⁷ kullanılan lafızlarda bir kapalılık bulunduğu, secide lafzın manaya değil de mananın lafza tabi olduğu, bu ismin kâhinleri çağrıştırdığı gibi sebepler ileri sürmektedirler. Zira bu tür kullanımlar Kur’ân-ı Kerîm’in inmesinden önce gayba muttali olduklarını iddia eden kâhinlerin en çok kullandığı ifade biçimiydi.⁸

Klasik ve modern dönemde seci ile ilgili birçok eser kaleme alınmış olmakla beraber secinin kullanılış biçimlerini, kullanım alanlarını ve Hz. Peygamber’in seciye yönelik yasağından hareketle İslâm ulemasının seciye karşı tutumlarını ele alan bütünlüklü bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada secinin türleri, hangi durumlarda secili ifadenin uygun olacağı, secinin kullanım alanları ve âlimlerin Kur’ân-ı Kerîm’de seci bulunup bulunmadığı hususundaki tartışmaları bütün yönleriyle ele alınmıştır. Buradan hareketle kendisine benzer lafızların getirilmesi hususunda asırlara meydan okuyan Kur’ân-ı Kerîm’de seci içeren anlatımların bulunduğu, seci şeklindeki isimlendirmenin yanlış olmayacağı, Kur’ân-ı Kerîm’deki secili ifadelerin lafız, mana, ahenk ve sıralama bakımından bir beşerin oluşturmaya güç yetiremeyeceği nitelikte olduğu ortaya konulmuştur. Çalışma boyunca “سجع” terimini ifade etmek üzere “seci” kelimesi kullanılmıştır. Seci daha çok nesirle ilgili olduğu için şiir örnekleri kullanılmamıştır.

1. Seci Sanatı ve Türleri

Sözlükte güvercin, kumru gibi kuşların nağmelerini tekrarlamak sure-

⁵ Ziyâüddîn İbnü’l-Esîr *el-Meselü’s-sâ’ir fi edebi’l-kâtib ve’ş-şâ’ir*. thk. Ahmed el-Havfi- Bedevî Tabâne (Mısır: Dâru’n-Nahda, ts.) 1/211-212.

⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Bâkîllânî. *İ’câzü’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Sakr (Mısır: Dâru’l-Ma’ârif, 2009), 86.

⁷ Sa’düddîn Mes’ûd b. Ömer et-Teftâzânî, *Muhtasarü’l-me’anî* (Pakistan: Mektebetü’l-Büşra, 2010), 2/291.

⁸ Tuleymât - Aşkar, *el-Edebü’l-‘Arabî*, 557.

tiyle ötmelerine seci denir.⁹ Terim olarak ise; daha çok nesir halindeki metinlerde iki fasılının son harflerinin bir birlerinin aynısı olmasıdır.¹⁰ Fasıla şiirde kafiyenin bulunduğu mısra sonu gibidir.¹¹ Nesirde seci şiirdeki kafiyeye tekabül ettiği için seciye düz yazının kafiyesi de denilebilir. Daha çok atasözleri ve veciz sözlerde bir ahenk unsuru olarak yer almıştır. “*Kesâfet-i şehâbda letâfet-i şihâbı unutmuştuk*”¹² cümlesinde görüldüğü gibi mensur bir sözün son kelimeleri (fasılları) tek bir harf üzerine birleşmekte, *kesâfet-letâfet* ve *şehâb-şihâb* kelimeleri arasındaki seciyi “ت” ve “ب” harfleri sağlamaktadır.¹²

Etkileyici bir ritim ortaya çıkarmak için fasıla diye isimlendirilen cümledeki son kelimeler tekrar eden seslerle bitirilir.¹³ Secide ilk söylenenler genelde asıl söylenmek için hazırlık özelliği taşır. Fıkra sonları (ifade bölükleri) *“فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ، وَطَلْحٍ مَنضُودٍ، وَظَلِّ مَمْدُودٍ”* “*Dikensiz kirazlar; meyveleri salkım salkım muz ağaçları ve uzayıp giden gölgelik.*”¹⁴ âyetinde olduğu gibi aynı kafiye ve vezne sahip olabileceği gibi “*مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا، وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا*” “*Size ne oluyor ki, Allah’ın büyüklüğünü kabul etmiyorsunuz, oysa O sizi türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır.*”¹⁵ âyetinde olduğu gibi sadece aynı kafiyeyle sahip olacak şekilde de kullanılabilir. İlk âyette fasılalar “د” harfi üzerine ikinci âyette ise “ر” harfi üzerine bina edilmiştir.

Secide maksat iki cümle arasında ses açısından bir denklik meydana getirmek olduğu için seci son hareketin sükûnu üzere mebnidir.¹⁶ Bu da ancak vakf ile gerçekleşmektedir.¹⁷ Bu yüzden kelime sonlarındaki hareketler dikkate alınmadığı gibi¹⁸ müenneslik “te” si kafiye olarak kabul edilmez.¹⁹ Aksi takdirde farklı i’rab hareketleri seciyi bozar. Örneğin *مَا أَبْعَدَ مَا فَاتَ وَمَا أَقْرَبَ مَا هُوَ أَنْتَ* “*Geçip giden ne kadar da uzak, gelecek olan ise ne kadar yakındır*” şeklinde her iki fasılının son kelimeleri asli hareketleri ile okunduğunda “فَاتَ” mazi fiil olduğu için fetha ile “أَنْتَ” kelimesi haber olmasına rağmen nakıs bir fiilden elde edilen ismi fâil olduğu için kesre ile okunmalıdır.

⁹ Cemalüddîn İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrût: Dâru's-Sadr, 1414-1994), 8/150.

¹⁰ Kazvîni, *el-Îdâh*, 402.

¹¹ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-me'ânî*, 2/288.

¹² Sadettin Teftâzânî, *Muhtasarü'l-Meânî Tercümesi*, çev. M. Ali Arslan (İstanbul: Seyda Yayınları, 2015), 3/350.

¹³ Eymen Emîn Abdulgâni, *el-Kâfi fi'l-belâga* (Kahire: Dâru't-Tevfikîyye li't-Turâs, 2011), 200.

¹⁴ Vâkıa 56/28-29-30.

¹⁵ Nûh 71/13-14.

¹⁶ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-me'ânî*, 2/291.

¹⁷ Kazvîni, *el-Îdâh*, 404

¹⁸ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga* (Beyrût: Mektebetü'l-'Asriyye, ts), 331.

¹⁹ Ali Bulut, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedi'* (İstanbul: İfav Yayınları, 2015), 371.

Bu okuyuş ise secinin iptaline sebep olacağı için sükûn üzere okunmalıdır.²⁰

Vezin ve kafiyelerin aynı, vezinlerin farklı kafiyelerin aynı olması gibi farklı türlerde kullanımı bulunan seci, bu açıdan bir taksime tabi tutulmuştur. Kazvîni (ö. 739/1338) mutarrâf, murassa‘ (tersi’) ve mütevâzî olmak üzere üç çeşit seciden bahseder.²¹ İbn Hicce (ö. 837/1434) ise mutarrâf, murassa‘, (tersi’) muşattâr ve mütevâzî olmak üzere dört tür seci bulunduğunu fakat bunlardan muşattârın şiire has olduğunu beyan etmiştir.²²

1.1. Mutarrâf Seci

İki fasılanın kafiyelerinin aynı vezinlerinin farklı olması mutarrâf seci olarak isimlendirilmiştir. *“Kör ve مَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ، وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ”*²³ âyetinde son sesler aynı olmasına rağmen vezinler farklı gelmiştir. Seci içeren lafızlardan *الْبَصِيرُ* kelimesi *فَعِيل* kalıbında gelmişken *النُّورُ* kelimesi *فُعْل* kalıbında bir kelimedir. Yine *“أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا، وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا”*²⁴ *“Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da bir kazık yapmadık mı?”*²⁵ âyetinde seci içeren lafızlardan *مِهَادًا* kelimesi *فِعَال* vezninde gelmişken *أَوْتَادًا* kelimesi *أَفْعَال* vezninde gelmiştir.

1.2. Murassa‘ Seci

Fıkralarda birden fazla mütekebil kelimenin vezin ve kafiye açısından bir birine benzemesi “murassa‘ seci (tersi’)” olarak isimlendirilmiştir.²⁶ Böyle olduğunda hem vezin hem de kafiyesi benzeyen lafızlar cümle içinde bir birlerine denk gelecek şekilde kullanılmaktadır. *“إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ، وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ”*²⁷ *“Şüphesiz iyi kimseler, Naîm cennetlerinde dirler. Kötüler de cehennemdedirler.”*²⁸ âyetinde birinci cümledeki *الْأَبْرَارَ* lafzı ikinci cümledeki *الْفُجَّارَ* lafzına; *نَعِيمٍ* kelimesi de ikinci cümledeki *جَحِيمٍ* lafzına denk gelecek şekilde kullanılmış olup vezin ve kafiye açısından da benzemektedirler. Bu üslupta, fasılalardaki sözcükler haricinde olanlar karşılıklı olarak seci içerecek şekilde kullanılır. *“وَأَتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ، وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ”*²⁹ *“Her ikisine de, apaçık anlaşılan bir kitap vermiştik. Her meselede onların*

²⁰ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-me‘anî*, 2/291.

²¹ Kazvîni, *el-İdâh*, 402-403.

²² İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb ve gâyetü'l-erab* (Beyrût: Dâru’s-Sadr, 2001), 4/277-279.

²³ Kazvîni, *el-İdâh*, 402.

²⁴ Fâtır 35/19-20.

²⁵ Nebe 78/6-7.

²⁶ Ebû Yakup Yusuf Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-‘ulûm* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmîyye, 1983), 431.

²⁷ Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed eş-Şâfî el-Kazvîni, *Telhisü'l-Miftâh* (Karaçi: Mektebetü'l-Büşra, 2010), 136; Abdurrahman Hasan el-Habenneke el-Meydâni, *el-Belâgatü'l‘Arabiyye usûsuhâ ve ‘ulûmuhâ ve fûnûnuhâ* (Beyrût: Dârü'l-Kalem, 1996), 2/505.

²⁸ el-İnfîtâr 82/13-14.

doğru yola gitmelerini sağladık”.²⁹ âyetinde de birden fazla mütekabil kelime aynı sesle gelmiştir.

1.3. Mütevâzî Seci

İki fasılanın sadece son kelimelerinin vezin ve kafiye açısından aynı olması ise “mütevâzî seci” olarak isimlendirilmiştir.³⁰ Cümlede geçen kelimelerin tamamında değil de sadece son kelimelerinde vezin ve kafiye açısından bir uyum meydana gelecek şekilde kullanılır. *فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ، وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ* “Orada yüksek tahtlar vardır. Konulmuş (içecek dolu) kaplar.”³¹ âyetinde her iki fıkrada hem vezin olarak “مفعول” kalıbı kullanılarak bir uyum sağlanmış, hem de kafiye açısından ortak bir kullanım meydana getirilmiştir.

Yukarıda ifade ettiklerimizin haricinde meştûr (teştîr/muşattar) adı verilen ve şiire has olan bir seci türü daha bulunmaktadır.³² Meştûr; beyitteki şatırlardan her birisinin diğer şatırdan farklı iki kafiyeye sahip olup her bir şatırın kendi içinde kafiye bulundurmasıdır.³³ Örneğin; *تَدْبِيرٌ مُعْتَصِمٌ لِلَّهِ مُرْتَعِبٌ فِي اللَّهِ مُرْتَقِبٌ*

“Bu, Allah için intikam alan, Allah’ın rızasını arayan, Allah’ı gözetenin aldığı tedbir neticesindedir.”³⁴ beytinde her iki şatır, kendi içinde kafiye oluşturacak şekilde kullanılmıştır. İlk şart “م” harfi üzere mebni iken ikinci şatır “ب” harfi üzere mebnidir.³⁵

Seciye dâhil edilen bir başka kullanım ise revî harfinden önceki bir harfin veya birden fazla harfin zorunluluk olmadığı halde aynı gelmesi şeklinde tanımlanan “Lüzum-u ma lâ yelzem” dir. Bu tür ifade tarzları da secili anlatıma benzemektedir. Bu yüzden Kazvînî, lüzûm-u ma la yelzemi seciye dâhil etmiştir.³⁶ Lüzumu ma la yelzem bir harf ve harekenin benzemesi, iki harf iki harekenin benzemesi gibi farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin *وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ، وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ* “Geceye ve onda basan karanlığa. Ve Ay’a, dolunay olunca.”³⁷ âyetinde bir harf ve hareke benzeyecek şekilde

²⁹ es-Sâffât 37/117-118.

³⁰ Kazvînî, *Telhisu'l-miftâh*, 13; Ahmet Matlûb, *Mu‘cemu'l-mustalahati'l-belâğîyye ve etâvvuruhâ* (Beyrût: Dâru'l-'Arabiyye li'l-Mevsûât, 2006), 3/28; Celâduddin es-Süyûtî, *Mu'tereku'l-akrân fi i'câzi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Şemsuddin (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1988), 1/39.

³¹ el-Gâşiye 88/13-14.

³² İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb*, 4/278.

³³ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-Meânî Tercümesi*, 3/363.

³⁴ Abdulaziz Atîk, *fi'l-Belâgati'l-'Arabiyye, 'ilmü'l-bedi'* (Beyrût: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 2009), 219; Hüseyin Abdulkadir, *Fennü'l-belâga* (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1983), 130.

³⁵ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-me'anî*, 2/293.

³⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâir*, 1/281.

³⁷ el-İnşikâk 84/17-18.

kullanılmışken, *“Sen Rabbinin nimeti sayesinde mecnun değilsin. Şüphesiz sana tükenmez bir mükâfat vardır.”*³⁸ âyetinde iki harf ve hareke benzer şekilde kullanılmıştır.

2. Secili İfadelerin Uzun veya Kısa Oluşu

Seci içeren lafızlar sayıca birbirlerine eşit olabileceği gibi secili ifadenin ikinci fasılası (ifade bölükleri) birinci fasıladan uzun veya ikinci fasılası birinci fasıladan kısa olabilmektedir. Bunların en kıymetlisi lafız sayısı bir birine eşit olan, en çirkinini ise ikinci fasılanın birinci fasıladan çok kısa kullanıldığı seci türleridir.³⁹ Örneğin; *“وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا، فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا، وَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا، فَأَنْزَلْنَ بِهِ نَعْمًا، فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا”* *“Yemin olsun Allah yolunda nefes nefese koşanlara, koşarken turnaklarıyla taşlara çakararak kıvılcımlar saçanlara, o hızla sabah erkenden düşmana baskın yapanlara, derken orada tozu dumana katanlara, böylece düşman bir ordunun ortasına dalanlara”*⁴⁰ âyetinde fasılalar birbirine eşit olarak getirildiği için secinin en makbul türü kullanılmıştır.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا، إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّطًا فَكَتَبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا، وَإِذَا الْفُؤَا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مَقْرَنَيْنِ دَعَا هُنَالِكَ ثُبُورًا” *“Fakat onlar kıyameti yalanladılar. Biz de kıyameti yalanlayanlar için alevli bir ateş hazırladık. O ateş uzak bir yerden kendilerine görününce homurdanmasını ve uğultusunu işittirler. Zincirlerle sınıksız bağlı olarak onun dar bir yerine atılınca oracıkta yok olmayı isterler.”*⁴¹ âyetinde ise ikinci fasıla birinci fasıladan biraz uzun kullanılmıştır. Birinci fasıla sekiz lafız iken iki ve üçüncü fasılalar dokuz lafızdan oluşmaktadır.

Fil Sûresinin seci düzeni ise ikinci fasılanın birinci fasıladan kısa oluşuna örnek olarak verilebilir.⁴² *أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ، أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضَلُّلٍ، وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ، تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ، فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ”* *“Rabbinin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? Onların planlarını boşa çıkarmadı mı? Onların üzerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar yağdıran sürü sürü kuşlar salmadı mı? Sonuçta Allah onları yenilip ezilmiş ekine çevirdi.”*⁴³ İkinci fasılanın birinci fasıladan çok kısa olduğu tarz zaten çirkin görülmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de bu türden bir kullanım da bulunmamaktadır.⁴⁴

Fasılalardaki bölümlerin uzunluğu ve kısalığı göz önünde bulundurulmak suretiyle bir isimlendirme yapılmış olup seci; tavîl ve kasîr olmak üzere

³⁸ el-Kalem, 68/2-3.

³⁹ İbnü’l-Esîr, *el-Meselü’s-sâir*, 1/257.

⁴⁰ el-Âdiyât 100/1-5.

⁴¹ el-Furkân 25/11-12-13.

⁴² Teftâzânî, *Muhtasarü’l-me’âni*, 2/290.

⁴³ Fil 105/3-4.

⁴⁴ Abdulkadir, *Fennü’l-belâga*, 129.

re iki ana kısma ayrılmıştır.⁴⁵ Seci içeren bölümlerin az sayıda kelimededen oluşması es-sec‘u‘l-kasır olarak isimlendirilmiştir. Belagat âlimleri kısa lafızlar içerisinde seciyi gerçekleştirmenin zorluğundan dolayı bu tür seciyi elde edilmesi en zor ve en güzel tür olarak kabul etmişlerdir. Fasilalarda geçen kelime sayısı ikiden ona kadar olanlar kısa seciye dâhil edilmiştir.⁴⁶ En kıymetlisi “*Ey (elbisesine) bürünen (Peygamber)! Kalk ve (insanları) uyar. Rabbinin tekbir et (yücelt). Ve elbiseni temizle.*”⁴⁷ âyetinde olduğu gibi ikişer kelimededen oluşan seci türüdür.

Fasilalarda geçen kelime sayısı ondan fazla olduğunda ise seci, es-sec‘u‘t-tavîl olarak isimlendirilmiştir. Kısa secinin zıddıdır.⁴⁸ Örneğin *إِذْ يُرِيكُهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلاً وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيراً لَفَتِنْتَهُمْ وَلَتَنَارَ عَنْهُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ، وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ اتَّقَيْتُمْ فِي أَعيُنِكُمْ قَلِيلاً وَيُقَالُ لَكُمْ فِي أَعيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولاً وَاللَّهُ تَرْجِعُ الْأُمُورَ* “Allah rüyanda onları sana az olarak göstermişti, eğer onları sana çok gösterseydi korkup çekinirdiniz, savaşma konusunda görüşleriniz çelişirdi, fakat Allah korudu. Şüphe yok ki O kalplerin gizlediğini eksiksiz bilmektedir. O, karşılaştığınız sırada da sizin gözünüzde onları az gösteriyordu, onların gözünde de sizi az gösteriyordu ki, Allah olmasını murat ettiği şeyi gerçekleştirsin; zaten bütün işler Allah’a döner.”⁴⁹ âyetinde her fasıladaki kelime sayısı ondan fazla olacak şekilde getirilmiştir

3. Etkili Bir Secide Bulunması Gereken Özellikler

Seci hem görsel olarak hem de anlam açısından güzel olmalıdır. Görsel açıdan nasıl olması gerektiğini Süyûtî’nin (ö. 911/1505) izahlarında görebilmekteyiz. Ona göre secinin en azı iki kelime olup en uzununu on kelimeyi geçen, ortası ise iki ile on arasında olmalıdır.⁵⁰ En iyisi ise kısa olup lafızları bir birine eşit olanıdır.⁵¹ İkinci derecede güzel olanı *حُدُوهُ فَعْلُوهُ، ثُمَّ الْجَجِيمِ صَلْوُهُ* “Onu tutun, bağlayın ve sonra alevli ateşe atın.”⁵² âyetinde olduğu gibi ikinci veya üçüncü fıkranın uzun olanıdır. İkinci fasılının birinci fasıladan çok kısa olduğu tarz çirkin görülmüştür.⁵³

Secide görselliğin yanı sıra ifade edilen anlam da son derece önemlidir. Secili ifadenin kendiliğinden tabii olarak yapılması ve bir zorlama olmak-

⁴⁵ Abdulfettah Feyyüd Besyûnî, ‘İlmü’l-bedî‘ (Kahire: Müessesetu’l-Muhtâr, 1998), 296.

⁴⁶ İbnü’l-Esîr, *el-Meselü’s-sâ’ir* 1/257-258.

⁴⁷ el-Müddessir 74/1-5.

⁴⁸ Süyûtî, *Mu’tereku’l-akrân*, 1/41-42.

⁴⁹ el-Enfâl 8/43-44.

⁵⁰ Süyûtî, *Mu’tereku’l-akrân*, 1/41-42.

⁵¹ Teftâzânî, *Muhtasarü’l-Me’ânî*, 2/290.

⁵² el-Hâkka 69/31.

⁵³ Süyûtî, *Mu’tereku’l-akrân*, 1/41-42; Teftazani, *Muhtasarü’l-Me’ânî Tercümesi*, 3/358; Kazvîni, *el-İdâh*, 403.

sızın meydana getirilmesi gerekir. Lafızları karmaşık, muğlak ve kulağı tırmalayıcı bir durumda ise hoş olmaz. Kelâmın makamına uygun olarak bir itidal olmalıdır. Secili lafızlar halavet içermeli, bir ritim ve tınısı olmalı, kelimeler kulağa hoş gelmelidir. Bu yüzden âlimlerin secide aradığı temel özelliklerden birisi zorlama ve yapmacıktan uzak olmasıdır.⁵⁴ Zira zorlama ve yapmacık olan seci kötü bir elbiseyi süslemek gibidir. Ne kadar süslenirse süslensin bir çekiciliği olmayacaktır. Kendiliğinden doğal olarak meydana getirilmiş secili ifadeler ise süslenmiş kıymeti artan bir mücevhere benzer.

Secili ifadelerde aranan bir diğer özellik ise mananın lafza değil kullanılan lafızların manaya tabi olmasıdır. Farâbî (ö. 339/950) seciyi bir kısmı bir kısmına denk gelen bir lafızda oluşturulmuş hikmet olarak tanımlar.⁵⁵ Hikmet içeren sözde asıl olan anlam olduğu için lafzın manaya tabi olması gerekir. Mananın lafza tabi olması; önce yapmacık bir lafız getirip anlamlar göz ardı edilerek her hangi bir manayı ona tabi kılmaktır. Yani güzel lafız getirip işe yaramayan her manayı ona tabi kılmaya çalışmaktır. Bu tür kullanımlarda lafzın gizli veya zor olması göz ardı edilerek kelâm sanki bir manayı ifade etmek için değil de mana kelimeleri ifade etmek üzere kullanılmış olmaktadır.⁵⁶ İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233) lafzın manaya değil de mananın lafza tabi olmasını, odundan yapılmış bir kılıcın koyulması için altından yapılmış bir kına benzetir. Altından yapılmış kılıç kını ile lafızları kasteden İbnü'l-Esîr, anlam açısından bir şey ortaya koymayan boş sözleri de odundan yapılmış kılıca benzetmiştir. Odundan yapılmış kılıç için altından bir kın yapmak ne kadar gereksiz ise manası olmayan kelâmı da seci ile ifade etmek o kadar gereksiz ve faydasızdır.⁵⁷ Zira seci zorlamadan uzak, doğal ve lafızlar manaya tabi olacak şekilde kullanıldığında yazar kelimelerin esiri değil kelimeleri kendisine esir etmiş olacaktır.

Lafızların manaya hizmet etmesi gerektiğini ifade eden âlimler ortaya çıkacak mananın çirkin bir anlam olmaması ve secili her ifadenin farklı bir manaya delalet etmesi gerektiğini de dile getirmişlerdir. Böyle olmadığında tekrar olacaktır.⁵⁸ Secinin bizzat amaç değil araç olarak kullanılması gerekir. Art arda gelen secili ifadelerin sırf seci elde etmek gayesiyle aynı anlama gelecek biçimde birbirinin tekrarı olması ise çirkin görülmüştür.

Seci içeren ifadenin sunilik ve zorlamadan uzak olup kendi seyrinde yerine oturması, lafızların manaya tabi olması ve tekrar olmaması seciye

⁵⁴ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 331.

⁵⁵ Ebû İbrâhîm İshak b. İbrâhîm el-Fârâbî, *Dîvânu'l-edeb*, nşr. Ahmed Muhtar Ömer vd. (Kahire: Müessesetu Dâru's-Ş'ab, 5791), 2/74.

⁵⁶ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-Meânî Tercümesi*, 3/387.

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâir*, 1/213.

⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâir*, 1/214.

bir güzellik katmaktadır. İnsan doğası her zaman tabii olarak meydana getirilmiş sanatlı ifadelerle meylettiği için gerekli şartları yerine getirmiş olan secinin hisleri harekete geçirip kalpleri etkileyen ve sarsan bir yönü olmasının yanı sıra bu tür ifadeler akılda rahatlıkla kalabilmektedir. Zira secili ifadelerin bir başka güzel tarafı ezberlenmesinin kolay hale gelmesidir.⁵⁹ O halde kâhinlerin secili konuşmaları, hatiplerin konuşmalarını seci ile süslemeleri ve mesellerin bir kısmının secili ifadeler içermesinin gayelerinden birisi de “insanların uzun süre bu konuşmaları ve sözleri unutmamalarını sağlamaktır.” diyebiliriz.

4. Secinin Kullanım Alanları

Cahiliye dönemi; kâhinlerin secisi, hitabeler ve meseller olmak üzere sanatsal nesrin üç önemli yönüne şahitlik etmiştir. Dinleyici üzerinde bir tesir bırakmak amacıyla kâhinlerin secili ifadelerinde olduğu gibi hutbeler ve meseller de secili ifadelerle süslenmiştir.

4.1. Meselerde Seci

Mesel lafız ve manası açısından toplumda kabul görmüş yaygın olarak kullanılan hikmetli sözlerdir. İnsanlar meselleri mutlu ve sıkıntılı anlarında söylemişler, anlaşılması zor olan şeyleri onunla açıklamaya çalışmışlardır.⁶⁰ Süyûtî, meseli; özetlenen veya olduğu gibi aktarılan bir grup söz olarak tanımlar. Ona göre mesel kabul görmesiyle temayüz edip dilden dile dolmasıyla şöhret bulur.⁶¹ Meseller sözün özü, mananın ziyetidir. Araplar tarafından tercih edilmiş, Arap olmayanlar tarafından da önemsenmişlerdir. Bunlar şiirden daha kalıcı, hitabetten daha üstündürler. Hiçbir kelâm mesellerin yerini tutamamış, meseller kadar yaygınlaşmamıştır.⁶²

Lafzındaki îcâz, ses ahengi, yaygınlık gibi sebeplerle insanlar arsında sıklıkla kullanılan meseller Kur’ân-ı Kerîm’de de medh, zem, cezâ, mükâfat, bir şeyi kötölemek veya güzel göstermek gibi maksatlarla sıklıkla kullanılmıştır.⁶³ Aynı şekilde emsaller lafızların kuvvetli olması açısından Arapların birçok kelâmında da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Tek başına bir ilim olarak görülen mesellerin kıymeti istimalinin kolay, lafızlarının az olup manasının çokluğundan kaynaklanır.⁶⁴

⁵⁹ Teftâzânî, *Muhtasarı’l-Meânî Tercümesi*, 3/351.

⁶⁰ Fârâbî, *Dîvânü’l-edeb*, 1/74.

⁶¹ Celâluddîn ‘Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-Muzhir fî ‘ulûmi’l-luga ve envâihâ*, nşr. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrâhîm vd. (Bejrût: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, 1987), 1/486.

⁶² İbn ‘Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-‘İkdü’l-ferîd*, nşr. Müfid Muhammed Kumeyha (Bejrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmîyye, 1404/1983), 3/3.

⁶³ Bedruddin Muhammed b. Abdullah, *ez-Zerkeşi, el-Burhân fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, nşr. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Mektebet-u Dâru’t-Turâs, ts.), 1/487.

⁶⁴ Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl el-‘Askerî, *Cemheretü’l-emsâl*, nşr. Ahmed Abdusselâm vd. (Bejrût: Dâru’l-Cil, 1408/1988), 1/4-5.

görüyorsun ama gizli kusurlarının ne olduğunu nereden bileceksin?” Kavminden birisi ile evlenmesini gençlerin görüntülerin kendisini aldatmamasını söyledi. Kız bunu kabul etmedi ve babasına Müdrîk ile evlenmek istediğini söyler. Babası yüz deve mehir üzerinde anlaşarak kızını verdi. Kız, kocasının yanında çok kalmamıştı ki bir saldırı esnasında eşi esir alındı. O ağlayarak yürürken kendisine “Seni ağlatan nedir? Eşinin ayrılığı mı?” diye sorduklarında “Hayır ben kız kardeşime ve bana olan öğüdüne isyan ettiğim için ağlıyorum” dedi.⁶⁹ Bir mesele dönüştüren، تری الفتیان كالنخل، ifadeinde “الدخل” kelimesi gizli ayıpları ifade etmek üzere kullanılmıştır. Seci içeren bu ifade manzarası güzel ve kendisinde bir hayır olmayan şeyler için darbi mesel olmuştur.

4.2. Hutbelerde Seci

Secili anlatımın bir başka kullanım alanı ise hutbelerdir. Hutbe bir topluluğu ikna etmek ve yönlendirmek amacıyla yapılan konuşma sanatıdır.⁷⁰ Daha çok hikmetli sözler ve secinin galip geldiği güçlü cümlelerden oluşur.⁷¹ Bu konuşmalar faydalı bilgiler vermek, topluluğa bir fikri telkin etmek, herhangi bir olay veya durum karşısında toplumu teşvik ya da tahrik etmek, heyecana getirmek veya harekete geçirmek için yapılır.⁷²

Hitabet, Câhiliye Arapları arasında büyük değer ve önem taşıyan bir tür olmuştur. Bundan dolayı hatipler kabilenin önde gelenleri arasında yer almaktaydı.⁷³ Hatipler insanların kendilerini rahatlıkla görebilmesini sağlamak ve konuşmanın etkisi artırmak amacıyla çoğu kez yerden biraz yüksekte durmayı ya da bir binek veya benzeri yüksekçe bir şeyin üzerine çıkmayı tercih ederlerdi. Elllerinde çoğunlukla bir asa, mızrak, kılıç ya da yay bulunurdu. Konuşmalar genellikle dinî, siyasî ve sosyal hayata yönelik olurdu.⁷⁴

Cahiliye döneminde vaaz ve hutbe gibi dinî konuşmaları da içine alan hitabet sahası secinin en etkili olduğu alandır. Nitekim günümüze intikal etmiş metinlerde bu özellik açıkça görülmektedir.⁷⁵ Sıklıkla secili ifadelerin kullanıldığı Haccâc b. Yusuf’un (ö. 95/714) Irak hutbesi bunun en güzel örneğidir. İç karışıklıklar yaşanması sebebiyle Abdulmelik b. Mervan (ö.

⁶⁹ Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretü hutebi'l-'Arab* (Kahire: el-Mektebetu'l-İlmî, ts.), 1/103-105; Meydânî, *Mecmeu'l-emsâl*, 1/137.

⁷⁰ Mennâ, *en-Nesr fi'l-'asri'l-câhili*, 42-43.

⁷¹ İbn Sinân el-Hafâcî, *el-Hayâtu'l-edebî fi'l-'asri'l-câhili* (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1992), 160.

⁷² M. Selim İpek, *Klasik Dönem Arap Edebiyatında Nesir* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2014), 22.

⁷³ İpek, *Klasik Dönem Arap Edebiyatında Nesir*, 24.

⁷⁴ Hafâcî, *el-Hayâtu'l-edebî fi'l-'asri'l-câhili*, 161.

⁷⁵ Mustafa İsmet Uzun, “Seci”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/274.

86/705) tarafından Irak'a vali olarak atanan Haccâc b. Yusuf yüzünü kapatan bir peçe ile minbere çıkar ve hitabına;

أنا ابنُ الجَلِّا وَطَلَّاعُ النَّبَايَا مَتَّى أَضَعُ الْعِمْمَةَ تَعْرِفُونِي

“Ben celal sahibi ve patikaları yol edinen şerefli birisinin oğluyum. Peçemi çıkardığımda beni tanırsınız.” diyerek başlar. Patikaları yol edinme ifadesi ile işi bilen ve işleri çekip çevirecek kudrette olduğunu ifade etmektedir. Hutbe *أما والله فإني لأحمِلُ الشَّرَّ بِبِقْلِهِ وَ أَحْدُوهُ بِبِقْلِهِ وَأَجْزِيهِ بِمِثْلِهِ، وَاللهِ يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ إِنِّي لَأَرَى رُؤُوسًا قَدْ أَيْنَعَتْ وَحَانَ قِطَافُهَا، وَإِنِّي لَصَاحِبُهَا، وَاللهِ لَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى الدَّمَاءِ بَيْنَ الْعِمَائِمِ وَاللَّحَى* “Allaha yemin olsun şerri kökünden kazıyıp atacağım. Kötülük yaparı misliyle cezalandıracağım. Ey Irak halkı Allah'a yemin olsun ki benim sahibi olduğum kesilme zamanı gelmiş olgunlaşmış başlar görüyorum. Allah'a yemin olsun sarıklar ve sakallar arasından akan kanlar görüyorum.”⁷⁶ şeklinde devam etmiş yukarıdaki kullanımlara benzer şekilde seci içeren birçok unsur kullanılmıştır.

Hitabet, var olduğu günden beri savaşta, barışta ve ulaşılması gereken hedefe yönlendirmede toplumun bir silahı olmuştur. Özellikle anlaşmazlıkların ve savaşların çokça vuku bulduğu Câhiliye döneminde kabileler arası mücadelelerde hatipler hutbelerini savaşlara teşvik maksadıyla da kullanmışlardır.⁷⁷ Hutbelerde savaş çağrılarını yapıldığı gibi muhatapları barışa, iyiliğe ve kardeşliğe de davet eden konuşmalar da yapılmaktaydı. Hatipler pazarlarda yüksekçe bir yere çıkar ve kavimlerine nasihat ederlerdi. Bunun en iyi örneği Kus b. Sâide'nin Ukaz panayırında verdiği hutbedir.⁷⁸

أَيُّهَا النَّاسُ اسْمَعُوا وَعَوَا، مَنْ عَاشَرَ مَاتَ، وَمَنْ مَاتَ فَاتَ، وَكُلُّ مَا هُوَ آتٍ آتٍ، لَيْلٌ دَاجٌ وَنَهَارٌ
سَاحٌ وَسَمَاءٌ ذَاتُ أَبْرَاجٍ، وَنَجْمٌ تَزْخَرُ، وَبِحَارٌ تَزْخَرُ
“Ey İnsanlar! Beni dinleyin ve anlayın. Yaşayan herkes ölür. Ölen yok olup gider. Ve gelmekte olan her şey gelir. Kararan gece ve sakin gündüz ve takım yıldızlı gökyüzü, çiçek açan yıldızlar ve bol denizler.” şeklinde devam eden hutbe neredeyse baştan sona seci içeren akıcı ve anlamsal olarak kapalılık bulundurmeyen bir konuşmadır. Akıcı ve etkileyici konuşmasından dolayı Câhiz (ö. 255/869) Kus b. Sâide'de Arapların hiç birisinde olmayan bir haslet olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹

Diğer nesir türlerinde olduğu gibi hutbelerde de muhatap üzerinde büyük bir etki bırakmak, insanların yapılan konuşmayı unutmamalarını sağlamak için sıklıkla secinin kullanıldığını, bu tür konuşmalarda maksat insanların bir şeylere meyletmesini sağlamak olduğu için secili ifadelerin kapalılık içermediğini ve anlaşılır lafızlar olduğunu görebilmekteyiz.

⁷⁶ Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'asru'l-câhili* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1960), 415.

⁷⁷ Hafâcî, *el-Hayâtu'l-edebi fi'l-asri'l-câhili*, 160.

⁷⁸ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'asru'l-câhili*, 411-412.

⁷⁹ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'asru'l-câhili*, 415; Besyûnî, *İlmü'l-bedî*, 298.

4.3. Kâhinlerin Secili Konuşmaları

Cahiliye döneminde gayba müttali olduklarını iddia eden bir grup vardı. Gelecekte olacak şeyleri haber veren bu kişiler cinlerden haberler aldıklarını iddia etmekteydiler. Putların hizmetinde olan ve dinî birtakım kutsalları olan bu kişiler kâhin olarak isimlendirilmekteydi. İslâm öncesi Arap toplumunun zihninde de metafizik varlıkların dâhi ve seçkin kimselerle ilişki kurduğu imajı eskiden beri var olduğu için gayba ait bilgilerin belli kimseler tarafından bilinebileceği düşüncesi hâkimdi.⁸⁰ Bu da kâhinlerin toplum içerisinde kabul görmesine itibar sahibi kimseler olmasına zemin hazırlamıştır. İnsanlar kâhinlere giderek problemlerini çözmelerini bekliyorlardı. Kâhinler de insanları kandırmak için kehanetlerine yalan katıp seci içeren sözlerle konuşmalarını süsleyerek insanları etkilemeye çalışmaktaydılar.⁸¹

Kâhinlerin kullandığı seci, sanatlı ifadelerin en eski türlerindedir. Esas itibariyle putperest kâhinler tarafından kehanet, beddua, büyü ve diğer çeşitli sihirli sözlerde kullanılmıştır. Bu tür kehanete kelâm müseccâ (secili söz) denirdi. Arap şiirinin ilkel şekli secinin ilkel halini andırmaktaydı. Seciyi disiplinli, sistematik ve ritmik bir şekil haline getiren şairler olmuş, zamanla sade, basit, düzenli ve kullanıma elverişli vezinler geliştirilmiştir.⁸²

Kâhinler tarafından kullanılan secilerin çoğu lafızları garip, manaya delaleti kapalı olsa da Arap toplumunda dinleyiciyi etkileyen ilk sanatsal ifade idi. Araplar arasında şöhret bulmuş birçok kâhin bulunmaktaydı.⁸³ Arapların çoğunun hüküm danışmak için başvurduğu kâhinler cinlerden haber aldıklarını iddia ediyorlar ve konuşmalarında seci içeren ifadeler kullanıyorlardı. Hazî Cüheyne, Seŕîh, Uzzâ (Seleme İbn Ebî Habbe) gibi meşhur kâhinler hüküm verir, bu hükümlerinde de secili ifadeler kullanırlardı.⁸⁴

Meşhur kâhinlerden Tarîfetu'l-Hayr ile ilgili anlatılan ve doğruluğu kabul edilmese de genel olarak İslâmî kaynaklarda yer alan bir rivâyet şöyledir: “Ezd kabilesinden, kendisine Muzaykıyâ da denilen hükümdar ‘Amr b. Âmir, Tarîfetu'l-Hayr adlı bir kâhine ile evlenir. Tarîfe birtakım kehanetler göstermekte ve bunları yorumlamaktadır. Kadın bir gün rüyasında bir bulutun topraklarını kapladığını, şimşeklerin çakıp gök gürültülerinin oluştuğunu, yıldırımların çarpıp her şeyi yakıp yıktığını görüp aşırı bir şekilde korkar. Eşinin yanına gelip *مَا رَأَيْتَ الْيَوْمَ، أَزَالَ عَنِّي النُّومَ، رَأَيْتُ غَيْمًا رَعَدَ وَبَرَقَ، ثُمَّ* korkar. Eşinin yanına gelip

⁸⁰ Mehmet Bölükbaşı, “Cahiliye Devrinde Araplarda Kehânet ve Kâhinlik”, *Nüşa Dergisi* 8/47 (Ekim 2018), 133.

⁸¹ Cemalüddîn Mahmûd Şukrî. *Bulûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*, thk. Muhammed Behçet Eserî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî, 1985), 3/270.

⁸² Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, 21.

⁸³ Muhtar Atıyye, *el-İcâz fi-keleâmî'l-'Arab ve nassu'l-i'câz* (İskenderiye: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmii', ts), 120.

⁸⁴ Ebû Osmân 'Amr b. el-Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, thk. M. 'Abdusselam Harûn (Mısır: Matba'atu'l-Hancı, 1998), 290.

،فَمَا وَقَعَ عَلَى شَيْءٍ إِلَّا اخْتَرَقَ، “Rüyamda gördüğüm şey uykularımı kaçırdı. Bir bulut gördüm ki gök gürültüsü ve şimşeklerin çarptığı, sonra yıldırımların düşüp her şeyi yakıp yıktığı bir bulut.” Sonra Muzaykiyâ bahçeye çıkar, o da yanında bir hizmetli ile peşinden bahçeye doğru yürür. Orada fareye benzeyen fakat kuyruğu ve kulakları fareden uzun üç canlı görür. Yere oturup ellerini yüzüne kapatır. Hizmetlisine “bunlar gidince bana haber ver” der. Canlılar ayrıldıklarında hizmetli onların gittiklerini haber verir. Kadın buradan ayrılıp eşinin yanına doğru giderken ağaçların bir esinti olmamasına rağmen öğlen saatinde salındığını fark eder. Muzaykiyâ eşinin kendisine doğru geldiğini görünce yanındaki cariyeleri gönderip ağaçları kastederek eşine: “Ey Tarîfe! Bu konudaki kehanetin nedir?” der. O da: وَالنُّورِ وَالظُّلَمَاءِ، وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ، إِنَّ الشَّجَرَ لِهَالِكٌ، وَلَيُعَوِّدَنَّ الْمَاءُ كَمَا كَانَ فِي الزَّمَنِ السَّالِكِ “Aydınlığa ve karanlığa, yere ve göğe yemin olsun! Muhakkak ki ağaçlar helak olacak. Su, evvelki zamanlarda olduğu gibi engeli olmayan bir hale dönüşecek.” Eşi “Bunu sana kim haber verdi?” deyince o da gördüğü üç canlıyı kastederek “Menâcid haber verdi” demiştir. أَخْبَرْتَنِي الْمَنَاجِدُ سَبِينِ شَدَانَدَ “Menâcid, oğlun babayı kestiği ve şiddetli senelerin geleceğini haber verdi.” Aralarında bu konuşmaya benzer başka konuşmalar da geçmişti. Adam Tarîfe’ye “Bu söylediklerinin alameti nedir?” dedi. O da: اذْهَبْ إِلَى السَّنَدِ، فَإِذَا رَأَيْتَ جَرْدًا، يَكْسِرُ بِيَدِيهِ فِي السَّنَدِ الْحَقَرَ، وَيَقْلَبُ بِرِجْلَيْهِ مِنْ أَجْلِ الصَّخْرِ، فَاعْلَمْ “Baraja git! Eğer orada elleriyle çukur eşen, ayaklarıyla taşları yuvarlayan bir fare görürsen bil ki felaket mutlaka yakın bir zamanda vuku bulacaktır.” dedi. Amr baraja gider ve orada “Huld” adı verilen demir dişli, büyük pençeli dev bir farenin büyük kayaları yuvarlayıp barajı yıkmaya çalıştığını görür. Bunun üzerine bütün malını mülkünü satarak akrabaları ile birlikte bölgeyi terk eder. Onun bölgeyi ilk terk edenlerden olduğu söylenmektedir.⁸⁵

Allah (c.c.) bu olayı Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle anlatmaktadır: لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ، فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِي أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثَلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيٍّ “And olsun ki oturdukları yerlerde Sebe kavmine ait büyük bir işaretle vardı. Biri sağda diğeri solda iki bahçe. Rabbinizin bahşettiği rızıkdan yiyin ve O’na şükredin. Ne güzel bir belde, ne bağışlayıcı bir rab! Ama onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların iki bahçesini, acı yemişli, ılgınlı ve birkaç da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik.”⁸⁶ Âyette zikri geçen kavim Sebe halkı, sel ise Arim selidir. Bu sel bahçelerini yıkmış seddü’l-Arim denen barajı da mahvetmiştir. Zira Allah (c.c.) bu kavme peygamberler göndermişti de onlar bütün peygamberleri ve mesajlarını reddetmişti.

⁸⁵ Safvet, *Cemheretü hutebi’l-‘Arab*, 1/105-108; Meydânî, *Mecmeu’l-emsâl*, 1/275-276.

⁸⁶ Sebe’ 34/15-16.

Kâhinlerin kullandığı secili ifadeleri daha yakından bağlamı içinde görebilmek için verdiğimiz örnekte kâhinlerin konuşmalarında secili ifadeler bulunduğu, bu kullanımlardan her birisinin müphem ve genel lafızlar içermekte olup te'villere ihtiyacı olan, fasılları bir birine eşit, kısa cümlelerden oluştuğu görülmektedir. Emsâl kitaplarında ve bazı İslâmî kaynaklarda geçen bu anlatımların geneline baktığımızda kâhinlerin gelecekle alakalı söylemlerinin tahmin ve sezgi yoluyla olduğunu ve bir delile dayanmadığını görmekteyiz.

Kâhinlerin bu tür konuşmaları İslâm düşünce yapısına uygun olmayan, kabul görmeyen ve kınanmış ifade tarzlarıdır. Aslında kâhinlerin kullandığı secili ifadelerde sorun oluşturan, seci içeren bir anlatımla konuşmaları değil seciyi muğlak lafızlar içinde kullanmaları, seciyi kullanarak insanları etkilemeye çalışmaları ve gayba muttali olduklarını iddia etmeleridir. İbn Haldun, kâhinler hakkında bilgi verirken; insan nefsinin beşeriyetten soyutlanıp ruhâniyete meyledebilme istidadında olduğunu, bu istidadın insan tabiatında doğal şekilde mevcut bulunduğunu, bu sayede cüzi birtakım şeylere muttali olabileceklerini, fakat muttali oldukları cüzi şeylerin külli şeyler yanında daha az olduğunu, kendilerine vahyedilenin şeytanî bir vahiy olması sebebiyle bir şeyin kemalini tam olarak idrak edemediklerini, bu kişilerin insanları etkilemek için kelâmlarında secili ifadeler ve muvâzene kullandıklarını ifade etmektedir. Aynı şekilde bu tür kişilerin şeytanın ağzından bir kelâm çalabildiklerini fakat bu kelâmın bazen doğru bazen yalan olabileceğini, dolayısıyla kendisine yalan ve doğru haberin verilebilme ihtimali olduğunu, bu haberlerin güvenilir olmadığını, bu yüzden iddialarındaki doğruluk adına bir zafer kazanmak amacıyla doğru tahmin ve hayale dayanmak suretiyle birtakım bilgiler verdiklerini, bunu da yalanlarla süsleyerek anlattıklarını ifade etmektedir.⁸⁷

Âyette Allah (c.c.) *وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ* “*Ve onu kovulan her şeytandan koruyuverdik. Ancak kulak hırsızlığı eden müstesna. Onun da peşine açık bir alev sütunu düşmüştür.*”⁸⁸ buyurmaktadır. Âyette, şeytanlar tarafından bir kulak hırsızlığı yapıldığı, onun da peşine açık bir alev sütunu düştüğü ifade edilmektedir. Bu şekilde kulak hırsızlığı yapılması ve şeytanın bazı sırlara vakıf olmasının önüne geçildiğinden bahsedilmektedir. Şeytanların kulak hırsızlığı yapmak suretiyle elde ettikleri bilgiler kâhinlerin dile getirdiği gelecekle alakalı tahminlerin malzemesiydi. Onların vahyi şeytanî, Hz. Peygamber’in vahyi ise Allah’tan idi. Kâhinlerin haberi ancak şeytandan ve nefislerinden kaynaklanan uydurma haberler idi. Haddi zatında kâhinler dahi Hz. Muhammed’in nübüvvetinin hak olduğunu kabul etmişlerdir. Hz. Peygambe-

⁸⁷ Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*, 3/272.

⁸⁸ el-Hicr 15/17-18.

rin nübüvveti hakkında kâhinler tarafından dile getirilen secili bir ifade şöyledir;

نَحْنُ الْكُهَّانُ، أفراسُ رِهَانٍ. مَنَّا السَّابِقُ الْمُصَلِّي، وَمِنَّا الْآبِقُ الْمُؤَلِّي. كُنَّا إِرْهَاصًا لِلنُّبُوءَةِ، وَدَلِيلًا
لِلضَّعْفِ إِلَى الْقُوَّةِ، فَلَمَّا جَاءَ الْحَقُّ، وَحِيصَ الشَّقُّ، أَنْحَدَرْنَا وَانْجَحَرْنَا، فَلَمَّا عَادَتِ الْكِسْرُويَّةُ إِلَى
شَرَائِعِهَا، وَالْقَيْسَرِيَّةُ إِلَى ذَرَائِعِهَا، أَنْ نَعُودَ إِلَى الْإِنذَارِ، وَنَضْرَخَ فِي وَجُوهِهِمْ: حَذَارَ حَذَارَ، إِنَّ
بَطْشَ اللَّهِ شَدِيدٌ، وَإِنَّ الْحَرِيرَ قَدْ يَقْلُ الْحَدِيدَ

“Bizler kâhinleriz. Yarış atlarıyız. Bizim içimizden duada öncü olanlar ve sırtını dönüp yüz çevirenler vardır. Hepimiz peygamberlik için uygun olduğumuzu iddia ediyorduk. Zayıf kimselere kuvvetin yolunu gösteriyorduk. Ne zamanki hak geldi çarşı pazar dağıldı. Yok olup yuvalarımıza dağıldık. Ne zamanki Kısra kendi şeriâtine, Kayser bahanelerine sığındı. Bizim de uyarılara yönelmemizin, onların yüzüne karşı “Dikkat edin! Dikkat edin!” diye haykırmamızın vakti geldi. Allah’ın yakalaması çok çetindir. Öyle bir an gelir ki ipek demiri köreltebilir.”⁸⁹

Hz. Peygamber bu tür secili ifadeleri yasaklamıştır. Böyle bir yasaklamanın altında yatan neden, bunların zorlama ve suni kullanımlar olması, İslâm öğretilerine muhalif hükümler içermesi, secili ifadelerle kâhinlerin yalan iddialarını süslü göstererek insanları aldatmaya çalışması yatmaktadır. Hz. Peygamber bu yasakla secinin bizzat kendisini değil amacına uygun olmayan kullanımını kastetmiştir. Zira secili ifadeler kendi konuşmalarında da geçmektedir.⁹⁰ Hz. Peygamber’in vefatından sonra hulefâ-i râşidîn dönemlerinde de seci içeren ifadelerin yaygın bir şekilde hutbelerde kullanıldığı görülmektedir.

İslâm’ın gelişi ile kâhinlerin secisi ortadan kalkmış olsa da yalan ve dalalet içine saplanmış ve nübüvvet iddia eden bir kesim ortaya çıkmıştı. Bunlar da secili ifadeleri kullanarak söylediklerinin vahiy olduğunu, kendilerinin de peygamber olduklarını iddia ederek insanları etkilemeye çalışmaktaydılar. Vahiy diye iddia ettikleri şeyler nazım açısından sorunlu ve terkibi bozuk kullanımlardı. Müseylimetü’l-Kezzâb’ın (ö. 12/633) âyet olduğunu iddia ettiği anlamsız ve tuhaf kullanımlara en güzel örnek: “الْفِيلُ: “فيل، Fil nedir? Filin ne olduğunu sana ne bildirdi? Fil ki o, kalın bir kuyruğa ve uzun bir hortuma sahiptir.” ifadesidir. Müseylimetü’l-Kezzâb Bu ifadelerle güya Kur’ân lafızlarına benzer ifadeler zikrederek insanları çevresine toplamaya çalışmıştır. Onun âyet olduğunu ileri sürdüğü tuhaf ve gülünç bir lafız ise şöyledir: “يا ضَفْضَعُ: “Ey kurbağa! Ne diye nak nak, edip duruyorsun? Ne zamana kadar kalacaksın? Sen, ne suyu bulandırabilirsin ne de içene mani olabilirsin!” şeklindedir.

⁸⁹ İmâm Muhammed el-Beşîr el-İbrâhimî, *Asâru’l-İmâm Muhammed el-Beşîr el-İbrâhimî*, haz. Ahmed Tâlip İbrâhimî (Beyrût: Dâru’l-Garb, 1997), 518-519.

⁹⁰ Besyûnî, *‘İlmü’l-bedi’*, 299.

Öyle görünüyor ki seci ne İslâm öncesi ne de sonrası dönemde son bulmuş bir ifade tarzıdır. Anlatım açısından çok etkili olduğu için her devirde insanları etkilemek gayesiyle her kesimden insan tarafından sıklıkla kullanılmış, kullanılmaya da devam edecek gibi görülmektedir.⁹¹

5. İslâm Âlimlerinin Kur'ân'daki Secili Anlatımlara Karşı Tutumları

Secinin Kur'ân-ı Kerîm'de bulunup bulunmadığı konusu âlimler arasında ihtilafli bir meseledir. Bazıları seciyi çirkin gördükleri için Kur'ân-ı Kerîm'de seci olmadığını, bazıları da Kur'ân-ı Kerîm'de secinin yaygın bir şekilde kullanıldığını, hatta bazı sûrelerin tek bir harf üzere bina edilmek suretiyle seci içerdiğini iddia etmektedir. Bir kısım ulema ise bu tür kullanımları kabul etmekle beraber isimlendirmenin seci değil fasıla şeklinde yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁹²

Kur'ân-ı Kerîm'de seci olmadığını iddia edenlerin üç temel dayanak noktası bulunmaktadır. Birincisi seci kelimesinin aslı itibariyle güvercin ve benzeri hayvanların çıkardığı ses olması sebebiyle Kur'ân-ı Kerîm'in Allah kelâmı olmasına hürmeten böyle bir isimlendirmenin kullanılmasının çirkin olduğu yönündedir.⁹³ İkincisi; Kur'ân-ı Kerîm inmeden önce bu tür ifadeleri daha çok kâhinlerin kullanmaları sebebiyle “seci” teriminin kâhinleri çağrıştırmasıdır. Üçüncüsü ise seci içeren ifadeler hakkında Hz. Peygamber'in bir yasaklamasının bulunmasıdır.

İfade ettiğimiz üzere seciyi inkâr edenler secinin Cahiliye döneminde kâhinlerle olan bağına değinmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in seci sanatını yasaklaması da secinin Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmadığını iddia edenlerin en önemli delilidir. Zira Hz. Peygamber, İslâm öncesi kâhinlerin yaptığı aşırı secili sözleri hoş görmemiştir. Hüzeyl kabilesinden iki kadın kavga ettiği esnada birisi diğerinin karnına taşla vurmuştu. Hamile olan kadının bebeği ölünce Hz. Peygamber bu çocuk hakkında diyete hükmetti. Kadının velisi Peygamber'in sözünü kesip “أَدِي مَنْ لَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ وَلَا نَطَقَ” “Doğmamış, konuşmayan, yemeyen, içmeyen birinin diyetini mi ödeyeceğim.” şeklinde secili ifadeler kullanarak cevap verince, adamın konuşması kâhinlerin konuşmasına benzediği için⁹⁴ Hz. Peygamber ona; “Bu adam kâhinlerin kardeşidir.”⁹⁵ diyerek, adamın konuşmasındaki karmaşık üslûptan rahatsız olduğunu ifade etmişti.⁹⁶ Başka bir rivayette “أَسْجَعُ الْجَاهِلِيَّةِ؟” “Cahiliye secisi gibi secili mi konuşuyorsun?”

⁹¹ Besyûnî, ‘İlmü'l-bedî', 300.

⁹² Besyûnî, ‘İlmü'l-bedî', 300-301.

⁹³ Taftazanî, *Muhtasarü'l-Meânî Tercümesi*, 3/361.

⁹⁴ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî li İbn Battâl*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 9/438.

⁹⁵ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turas, 1985), “Kitâbu'l-Ukûl”, 6.

⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâir*, 1/211-212.

şeklinde tepki verdiği söylenmektedir.⁹⁷ Hz. Peygamber'in seci ile ilgili bu sözü, Kur'ân ve hadislerde seci olup olmadığı tartışmasını gündeme getirmiştir.⁹⁸ Fakat görünen o ki, Hz. Peygamber'in bu hadisinde, seci mutlak manada yasaklanmamıştır. Yerilen ve hoş karşılanmayan seci, kâhinlerin secisinden ibarettir. İlgili hadiste sözü edilen kişinin yerilme sebebi, onun secili konuşması değil, Hz. Peygamber'in hükmüne itiraz etmesidir. Kaldı ki Hz. Peygamber'in sözlerinde de pek çok seci vardır.

Kur'ân-ı Kerîm'de seci bulunmadığını iddia edenler bu tür kullanımlar için "fasıla" terimini kullanmayı uygun görmüşlerdir. Fasıla; Süyûtî'ye göre şiirdeki kafiyeye benzer bir şekilde âyet sonlarındaki kelimedir. Danî (ö. 444/1053) de fasılayı cümle sonundaki kelimeler olarak tanımlamıştır.⁹⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de seci değil fasıla bulunduğunu iddia edenlerin başında Rummânî (ö. 384/994) gelmektedir. Bu konudan bahseden eserlerin çoğunda onun görüşüne yer verilir. Rummânî, Kur'ân-ı Kerîm'deki bu tür kullanımları seci değil fasıla olarak görmektedir. Rummânî belagati on kısma ayırmış bunlardan birisini de fasıla olarak zikretmiştir. Ona göre Kur'ân-ı Kerîm manayı kalbe ulaştırmaktadır. Fasilaların da yardımıyla mana kalbe ulaşır. Fasilaların yüksek bir belagat olduğunu dile getiren Rummânî secinin sadece birtakım ritimler için getirildiğini, Kur'ân-ı Kerîm'de bu şekilde sadece ritim amaçlı kullanımlar vardır demenin büyük bir hata olduğunu şöyle ifade etmektedir; "Zira fasılalar manaya tabidir. Seci ise sese ve ritme tabidir. Bu yüzden fasılalar belagat, seci ise ayıp ve çirkin bir şeydir."¹⁰⁰

Bâkîllânî de (ö. 403/1013) Kur'ân-ı Kerîm'de seci olmadığını savunanlardandır. Eğer Kur'ân-ı Kerîm'de seci olsaydı Kur'ân onların kelâmının dışına çıkmamış olurdu. Kendisinde bulunmayan bir husustan dolayı Kur'ân-ı Kerîm'e mu'ciz dersek o halde شعر معجز "icâzlı şiir" demek de doğru olur. Nasıl ki şiir diyemiyorsak o halde Kur'ân-ı Kerîm'de seci vardır da diyemeyiz.¹⁰¹

Kur'ân-ı Kerîm'de seci bulunmadığını iddia edenlerin yanı sıra İbnü'l-Esîr gibi Kur'ân'da seci bulunduğunu iddia edenler de vardır. İbnü'l-Esîr bazılarının seciyi kötilediklerini bunun altında yatan sebebin secili ifadeler kuramamaları olduğunu dile getirmektedir. İbnü'l-Esîr'e

⁹⁷ Nüreddin el-Heysemî, *el-Mağşadü'l-'alî fî zevâ'idi Ebî Ya'lâ el-Mevşilî*, thk. Kûsrevî Hasan (Beyrût: Daru'l-İlmiyye, ts), "Kitâbu'd-Diyât", 822.

⁹⁸ M. Akif Özdoğan, "Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Dil ve Edebiyattaki Yerine Bir Bakış", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (2005), 238; İbnü'l-Esîr, *el-Meselû's-sâir*, 1/212.

⁹⁹ Celâluddin Abdurrahman es-Süyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Şuayb Arnavut (Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 2008), 609.

¹⁰⁰ Rummânî, vd., *Selasü resâil fî icâzi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halefullah Ahmed (Mısır: Dâru'l-Me'ârif, ts), 97.

¹⁰¹ Bâkîllânî, *İ'câzü'l-Kur'ân*, 72.

göre eğer kınanacak bir şey olsaydı Kur’ân’da bu şekilde gelmiş ifadeler bulunmazdı. Seci, Kur’ân’da sıklıkla kullanılmış olup hatta bazı sûreler seci üzerine inşa edilmiştir.¹⁰² İbnü’l-Esîr’e göre Hz. Peygamber’in seciyi yasaklamasında lafızlardan kaynaklanan bir sorun bulunmamaktadır. Hükme itirazın bulunduğu ve karmaşık üslûptan rahatsız olduğu için Hz. Peygamber bu şekilde tepki göstermiştir. Kesinlikle seci değil eylem ve kâhinlerin konuşmasını andıracak şekilde konuşmak yasaklanmıştır.¹⁰³

İbnü’l-Esîr Hz. Peygamber’in de seci içeren ifadeler kullandığını delil getirerek görüşünü desteklemiştir. İbn Mesud’dan rivayetle Peygamber (s.a.s.) “استحيوا من الله حق الحياء” *Allah’tan hakkıyla haya ediniz.*” buyurmuştur. Orada bulunanlar “Ey Allah’ın Peygamberi! Biz Allah’tan utanıyoruz.” deyince Peygamber (s.a.s.); وما لَيْسَ ذَلِكَ! وَلَكِنَّ الْإِسْتِحْيَاءَ مِنْ اللَّهِ أَنْ تَحْفَظَ الرَّأْسَ وَمَا وَعَى، وَالْبَطْنَ وَمَا هَوَى، وَتَذَكَّرَ الْمَوْتَ وَمَا بَلَى، وَمَنْ أَرَادَ الْأَخْرَةَ تَرَكَ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا “O sizin anladığımız utanma hissi değildir! Allah’tan gereği biçimde haya etmek demek; baş ve başta bulunan organlarla, karın ve karnın içerisine aldığı organları her türlü günah ve haramlardan korumak, ölümü ve toprak altında çürümeyi daima hatırlamaktır. Ahireti isteyen dünyanın süsünü bırakır. Kim bu şekilde davranırsa Allah’tan gereği biçimde haya etmiş olur.” demiştir.¹⁰⁴ İbnü’l-Esîr’e göre kınanmış olan seci ancak ve ancak kâhinlerin secileridir.¹⁰⁵

Cahiz da İslâmî dönemin Cahiliye dönemine yakın olması sebebiyle seci hakkında bir nehiy bulunduğunu fakat illetin zail olmasıyla haramlığın da zail olduğunu dile getirmektedir. Câhiz hatiplerin hulefâ-yi râşidîn yanında secili konuştuklarını, onların da bunu yasaklamadıklarını dile getirerek iddiasını delillendirmeye çalışmıştır.¹⁰⁶

Bu görüşlerin yanı sıra Zerkeşî (ö. 794/1392) gibi hem seci hem de fasıla bulunduğunu iddia eden âlimler de vardır. Zerkeşî seci ile fasıla arasında fark olduğunu ifade etmiş, secilerin fasıla bölümlerindeki benzer harfler olduğunu, fasılanın ise benzer değil yakın harflerden oluştuğunu ileri sürmüştür. Ona göre bu tür kullanımlarda tek bir üslup yoktur. Kendisinde bir zorlama ve yapaylık olacağı için kelâmın tamamının aynı tarz üzere cerayan etmesinin güzel olmayacağını, bunun bıkkınlık vereceğini ifade eden Zerkeşî, bu yüzden bazı Kur’ân âyetlerinin benzer seslerle bazılarının ise bir birine yakın seslerle bittiğini dile getirmektedir. Bu yüzden bazı

¹⁰² İbnü’l-Esîr, *el-Meselü’s-sâir*, 1/210.

¹⁰³ Ziyâüddîn İbnü’l-Esîr el-Cezerî, *el-Câmiu’l-kebîr*, thk. Mustafa Cevad - Cemil Saîd (Irak: Mektebetu Mecme’u’l-İlmî, 1906), 251-252.

¹⁰⁴ Ebu İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmi’u’s-sahîh (Sünenü’l-Tirmizî)*, thk. Beşâr İvâd Marûf (Beyrût: Dâru’l-Garb el-İslâmî, 1996) “Sıfatu’l-Kiyâme” 89 (No: 2458).

¹⁰⁵ İbnü’l-Esîr, *el-Meselü’s-sâir*, 1/210.

¹⁰⁶ Câhiz, *el-Beyân ve’l-tebyîn*, 290.

âyetlerde seci bazılarında fasıla vardır. Ona göre fasılalardaki ritim ve kelâmın bu şekilde dizilmesi insanlar üzerinde büyük bir tesire sahiptir. Hatta bu ses düzeni gerçekleşsin diye فَأَصْلُونَا السَّبِيلَا “Onlar da bizi yoldan sapturdular.”¹⁰⁷ gibi bazı âyetlerde kelime sonlarına asıldı olmayan ve bir önceki sesin aynısını verecek harfler ilave edilmiştir.¹⁰⁸

Hafâcî de (ö. 1069/1659) Zerkeşî gibi düşünmektedir. İnsanlardan bazı-
larının seciyi kerih gördüğüne bir kısmının ise beğendiğine değinen Hafacî,
her birisinin haklı sebepleri bulunduğunu ifade etmiştir. Diğer âlimlerin de
görüşlerini aktaran Hafacî’ye göre “Kur’ân da fasılalar vardır. Fasılalardan
bir kısmı mütemasildir ki bu secidir. Bir kısmı ise mütekarib olup bunlar
da fasıladır. Kur’ân-ı Kerîm’de her ikisi de vardır.” Hafacî, kolay ve akıcı
olup bir zorluk ve meşakkat içermedikçe secinin makbul olduğu görüşün-
dedir. Hafacî’ye göre secide, secinin bizzat kendisi amaçtır. Fasılda ise
fasılanın kendisi bizzat amaç değildir. Asıl olan mana olup lafız onu takip
etmektedir.¹⁰⁹ Rummânî’nin “fasıla belagat seci ise kusurdur” sözünü eleş-
tiren Hafacî secide mana asıl olup lafızlar kendisine tabi olmuşsa bunun
ayıp olmayacağını ifade etmektedir.¹¹⁰ Edebiyatçılardan secili ifade kulla-
nanları ve kullanmayanları isim isim yazan Hafâcî, şair ve edebiyatçıların
büyük bir kısmının az da olsa seciyi kullandığını dile getirmiştir.

Öyle görünüyor ki Kur’ân-ı Kerîm’de seci olduğunu iddia edenler de
seci olmadığını iddia edenler de Kur’ân-ı Kerîm’in saygınlığını gözeterek
bir çabanın içine girmişlerdir. Secinin bulunmadığı iddiasında olanlar daha
çok Hz. Muhammed’in yasağını göz önünde bulundurmaktadır. Oysa Hz.
Peygamber’in seciyi yasaklaması mutlak bir yasak değil kâhinlerin secis-
ine aittir. Âlimler arasında farklı görüşler olmakla beraber her birisininin
kaygısı Kur’ân’ın bir beşer kelâmı olamayacak kadar mükemmel belâgata
sahip olduğunu ortaya koymaktır. Fakat Kur’ân-ı Kerîm, Arapların kelâmı
ve onların örfü üzerine inmiştir. Bu yüzden hitap edilen insanların kelâmıyla
onlara hitap edilmesi de son derece doğaldır.¹¹¹

SONUÇ

Etkili bir sözün en önemli özelliği anlamın kalbe ulaştırılması ve kalple-
rde bir etkisinin olmasıdır. Seci bunu sağlayan en iyi yollardan birisidir.
Zira secili ifadeler neticesinde ortaya çıkan ritim ve nağme muhatap üye-
rinde büyük bir tesir uyandırmaktadır. Secinin bir başka güzelliği, seslerin
fasılalar arasında sağlam bir bağ meydana getirmesi ve bu şekilde ifadenin

¹⁰⁷ el-Ahzâb 33/67.

¹⁰⁸ Zerkeşî, *el-Burhân fî ’ulûmi ’l-Kur’ân*, 1/59-91.

¹⁰⁹ İbn Sinân Hafâcî, *Sirru ’l-fesâha*, thk Abdulmüteâl es-S’adî (Mısır: Mektebetu Lisâni’l-Arab, 1952), 163-164.

¹¹⁰ Hafâcî, *Sirru ’l-fesâha*, 166.

¹¹¹ Hafâcî, *Sirru ’l-fesâha*, 167.

zihinde daha kolay kalmasıdır. İnkâr edilemeyecek etkisinden dolayı seci, kâhinlerin kullandığı seci başta olmak üzere birçok edebî türde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de de seci içeren anlatımlar sıklıkla kullanılmış, hatta bazı sûrelerde âyet sonları aynı sesle bitecek şekilde inşa edilmiştir.

Secinin Kur'ân-ı Kerîm'deki varlığı mevzusu âlimler arasında tartışmalı bir konudur. Kur'ân-ı Kerîm'de secinin varlığı ve yokluğu hakkındaki tartışmaların temeldeki çıkış noktası, Kur'ân-ı Kerîm'in bir beşer kelâmı olmayacak şekilde yüksek belâgata sahip olduğunu ortaya koymaktır. Kur'ân'da seci olmadığını savunanlar temelde secinin kelime anlamı olarak güvercin ötmesi anlamına gelmesini, seci teriminin kâhinleri çağrıştırmasını ve Hz. Peygamber'in bu tür kullanımları yasaklamasını delil olarak ileri sürmektedirler. Bazı âlimler ise seci yerine fasıla kavramını tercih etmişlerdir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm beşerin güç yetiremeyeceği şekilde hem mana hem lafız bakımından üst düzey bir anlatıma sahiptir. Belâgat alanı ile ilgilenenlerin sıklıkla kullandığı ve kendisiyle neyin kastedildiğini bildiği bir terim olması sebebiyle seci teriminin kullanılmasının bir sakıncası olmayacağı, asırlara meydan okuyan bir kelâmın yüksek belâgatine hiçbir şeyin zarar veremeyeceği bir gerçektir. Hz. Peygamber'in seciyi yasaklamasına gelince bu yasaklamanın secinin bizzat kendisine yönelik olmadığı değerlendirilmektedir. Zira bu yasaklama belli bir olay üzerine ifade edilmiş olup bağlamında değerlendirildiğinde genel hüküm olarak görülmemektedir. Câhiz'in da ifade ettiği üzere illet ortadan kalkınca yasaklama da ortadan kalkmış olmaktadır.

Seci deyince akla ilk gelen kâhinlerin secisi olduğu için Kur'ân-ı Kerîm'deki fasılalara seci dememek doğru gibi görünse de bu sadece bir isimlendirmenin değiştirilmesinden ibaret olacaktır. Zira fasılayla kastedilen de secidir. Kur'ân-ı Kerîm yüksek bir nazım ile inmiştir. Onda büyük bir ses ahengi vardır. Kur'ân-ı Kerîm'deki seci içeren ifadeler insanların kullandığı seciler gibi olmayıp dilsel bir bozukluk içermeyen, insicam ve güzellik barındıran secilerdir. İnsan fıtratında ritim ve ahenk içeren sözlere bir meyil olması sebebiyle Kur'ân-ı Kerîm'in bütün insanlığı muhatap almak üzere, manaya delaleti açık olan ve dinlendiğinde insana huzur veren secili ifadelerin kullanılması son derece tabii ve olağandır.

KAYNAKÇA

'Askerî, Ebû Hilâl. *Cemheretü'l-emsâl*. nşr. Ahmed Abdusselâm vd. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1408/1988.

Abdulgânî, Eymen Emîn. *el-Kâfi fî belâga*. Kahire: Dâru't-Tevfikiyye li't-Turâs, 2011.

Abdulkadir, Hüseyin. *Fennü'l-belâga*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1983.

Âlûsî, Cemalüddîn Mahmûd Şükrî. *Bulûğu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*. thk. Muhammed Behçet Eserî. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî, 1985.

Atfık, Abdulaziz. *fî Belâgati'l-'Arabiyye, 'ilmü'l-bedi'*. Beyrût: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 2009.

Atiyye, Muhtar. *el-Îcâz fil-kelâmi'l-'Arab ve nassu'l-icâz*. İskenderiye: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmii', ts.

Bâkılânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî. *Î'câzu'l-Kur'ân*. thk. Seyyîd Ahmed Sakr. Kahire: Dâru'l Maârif, ts.

Besyûnî, Abdulfettah Feyyûd. *'İlmü'l-bedi'*. Kahire: Müessesetu'l-Muhtâr, 1998.

Bölükbaşı, Mehmet. "Cahiliye Devrinde Araplarda Kehânet ve Kâhinlik". *Nüşa Dergisi* 8/47 (Ekim 2018), 127-148.

Bulut, Ali. *Belâgat Meânî-Beyân-Bedi'*. İstanbul: İfav Yayınları, 4. Basım, 2015.

Câhiz, Ebû 'Osmân 'Amr. *el-Beyân ve't-tebyîn*. thk. M. 'Abdusselam Harûn. Mısır: Matbaâtu'l-Hancı, 7. Basım, 1998.

Dayf, Şevki. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'asru'l-câhilî*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1960.

Enes, Mâlik. *el-Muvattâ*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turas, 1985.

Fârâbî, Ebû İbrâhim İshak b. İbrâhim. *Dîvânü'l-edeb*. nşr. Ahmed Muhtar Ömer vd. 4 Cilt. Kahire: Müessesetu Dâru's-Ş'ab, 1975.

Goldziher, Ingace. *Klasik Arap Literatürü*. Çev. Rahmi Er - Azmi Yüksel. Ankara: Vadi Yayınları, 2. Basım, 2012.

Hafâcî, İbn Sinân. *el-Hayâtu'l-edebî fi'l-'asri'l-câhilî*. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1992.

Hafâcî, İbn Sinân. *Sirru'l-fesâha*. thk Abdülmüteâl es-S'adî. Mısır: Mektebetu Lisâni'l-'Arab, 1952.

Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-belâga*. Beyrût: Mektebetu'l-'Asriyye, ts.

Heysemî, Nüreddîn. *el-Mağşadü'l-'alî fî zevâ'idi Ebî Ya'lâ el-Mevşilî*. thk. Kûsrevî Hasan. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-'İlmiyye, ts.

İbn 'Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed. *el-'İkdu'l-ferîd*. nşr. Müfid Muhammed Kumeyha. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmîyye, 1404/1983.

İbn Battâl. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî li İbn Battâl*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim. 10 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

İbn Hicce, Ebû'l-Mehâsin Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Abdillâh b. Hicce el-Hamevî. *Hizânetü'l-edeb ve gâyetü'l-erab*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Sadr, 2001.

İbn Manzûr, Cemalüddîn. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru's-Sadr, 1414/1994.

İbnü'l-Esîr, Ziyâeddîn. *el-Câmiu'l-kebîr*. thk. Mustafa Cevad - Cemil Saîd. Irak: Mektebetu Mecme'u'l-'İlmî, 1906.

İbnü'l-Esîr, Ziyâeddîn. *el-Meselü's-sâ'ir fî edebi'l-kâtib ve's-şâ'ir*. thk. Ahmed el-Havfi- Bedevî Tabâne. Mısır: Dâru'n-Nahda, ts.

İbrâhimî, Muhammed el-Beşîr. *Asâru'l-İmâm Muhammed el-Beşîr el-İbrâhimî "Uyûnu'l-Besâir"*. haz. Ahmed Tâlip İbrâhîmî. Beyrût: Dâru'l-Garb, 1997.

İpek, M. Selim. *Klasik Dönem Arap. Edebiyatında Nesir*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2014.

Kazvînî, Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed eş-Şâfiî. *el-İdâh fi 'ulûmi'l-belâga*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, ts.

Kazvînî, Celâlüddîn el-Hatîb. *Telhîsü'l-Miftâh*. Karaçi: Mektebetu'l-Büşra, 2010.

Kızılkaya, Yakup. *Arap Dilinde Emsâl ve Kur'an Meselleri Bağlamında Kâmin Mesel*. Ankara: İlahiyât Yayınları, 2. Basım, 2020.

Matlûb, Ahmed. *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-belâğîyye ve tetâvvuruhâ*. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-'Arabîyye li'l-Mevsûât, 2006.

Mennâ, Haşim Salih. *en-Nesr fi'l-'asri'l-câhili*. Beyrût: Dâru'l-fikri'l-'Arabî, 1993.

Meydânî, Abdurrahman Hasan el-Habenneke. *el-Belâgatu'l-'Arabîyye usûsuhâ ve ulûmuhâ ve funûnuhâ*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1996.

Meydânî, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm en-Nîsâbüri. *Mecmeu'l-emsâl*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulmecîd. 2. Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Özdoğan, M. Akif. "Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Dil ve Edebiyattaki Yerine Bir Bakış". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (2005), 223-242.

Rummânî, Ebü'l-Hasen Alî b. İsa b. Alî vd. *Selasü resâil fi 'câzi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Halefullah Ahmed. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 3. Basım, ts.

Safvet, Ahmed Zeki. *Cemheretü hutebi'l-'Arab*. 2 Cilt. Kahire: el-Mektebetu'l-İlmî, ts.

Sekkâkî, Ebü Yakub. *Miftâhu'l-'ulûm*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1983.

Süyûti, Celâluddîn. *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'an*. thk. Şuayb Arnavut. Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 2008.

Süyûti, Celâluddîn. *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luga ve envâihâ*. nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm vd. 2 Cilt. Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1987.

Süyûti, Celâluddîn. *Mu'tereku'l-akrân fi 'câzi'l-Kur'an*. thk. Ahmed Şemsuddin. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1988.

Teftâzânî, Sa'düddîn. Mes'ûd b. Ömer. *Muhtasarü'l-me'âni*. 2 Cilt. Pakistan: Mektebetu'l-Büşra, 2010.

Teftâzânî, Sadettin. *Muhtasarü'l-Meâni Tercümesi*. çev. M. Ali Arslan. 3 Cilt. İstanbul: Seyda Yayınları, 2015.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmi'u's-sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*. thk. Beşâr İvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Garb el-İslâmî, 1996.

Tuleymât, Gâzi - Aşkar, Arafat. *el-Edebü'l-'Arabî kadayâhu ağrâduhu a'lâmuhu funûnuhu*. Şam: Dâru'l-İrşâd, 1992.

Uzun, Mustafa İsmet. "Seci". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/274-275. İstanbul TDV Yayınları. 2009.

Zerkeşi, Bedreddin. *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an*. thk Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Mektebet-u Dâru't-Turâs, ts.